TA'LIM JARAYONIDA SUN'IY INTELLEKTGA NISBATAN IJTIMOIY ISHONCHNI SHAKLLANTIRISH

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Jo'rayeva Fayyoza Ravshan Qizi
jurayevafayyoza3@gmail.com

Annotatsiya: Ta'lim jarayonida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi, lekin o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida ijtimoiy ishonch masalasi dolzarb bo'lib qolmoqda. Ishonchning shakllanishi pedagogik jarayonning muvaffaqiyati va o'quvchilarning motivatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, SI tizimlarining shaffofligi, ishlash printsiplari va natijalarni tushuntirish ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, texnologiyalardan etik va mas'uliyatli foydalanish ijtimoiy barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi. Shu sababli, ta'lim jarayonida sun'iy intellektga nisbatan ijtimoiy ishonchni shakllantirish ilmiy va amaliy jihatdan o'rganilishi zarur.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, ijtimoiy ishonch, ta'lim jarayoni, motivatsiya, shaffoflik, etik tamoyillar.

Аннотация: Использование технологий искусственного интеллекта (ИИ) в образовательном процессе повышает эффективность, однако проблема социального доверия между учащимися и педагогами остаётся актуальной. Формирование доверия существенно влияет на успех педагогического процесса и мотивацию учащихся. Исследования показывают, что прозрачность систем ИИ, объяснение принципов работы и результатов помогает укрепить доверие. Кроме того, этичное и ответственное использование технологий способствует поддержанию социальной стабильности. Поэтому формирование социального доверия к ИИ в образовательной среде требует научного и практического изучения.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, социальное доверие, образовательный процесс, мотивация, прозрачность, этические принципы.

Annotation: The use of artificial intelligence (AI) technologies in the educational process enhances efficiency, but the issue of social trust between students and teachers remains critical. Trust formation significantly affects the success of the pedagogical process and students' motivation. Research shows that the transparency of AI systems, explaining their principles and results helps strengthen trust. Moreover, ethical and responsible use of technologies contributes to maintaining social stability. Therefore, forming social trust in AI within the educational process requires scientific and practical investigation.

Keywords: Artificial intelligence, social trust, educational process, motivation, transparency, ethical principles.

Kirish

Zamonaviy ta'lim jarayonida sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim darajasini aniqlash va pedagogik jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, texnologiyalarning keng qo'llanilishi o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasida ijtimoiy ishonch masalasini dolzarb qiladi. Ijtimoiy ishonch – bu shaxslar yoki guruhlar o'rtasida o'zaro qarorlar va tavsiyalarga bo'lgan ishonch; pedagogik jarayonda esa u o'quvchilarning SI tizimlariga, ularning natijalari va tavsiyalariga bo'lgan ishonchi sifatida namoyon bo'ladi.

Ta'lim jarayonida ijtimoiy ishonchning shakllanishi bir qancha omillarga bog'liq. Avvalo, SI tizimlarining shaffofligi va ishlash printsiplari o'quvchilarga tushunarli bo'lishi kerak. Agar o'quvchilar tizimning qanday ishlashini, baholash mezonlarini va tavsiyalarning asoslarini tushunsa, ular texnologiyaga ishonch hosil qiladi. Shu bilan birga, pedagoglar tomonidan SI tizimlarining etik va mas'uliyatli qo'llanilishi o'quvchilarning ruhiy holati va motivatsiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy ishonch pedagogik jarayonning samaradorligi va o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Agar o'quvchilar SI tizimlarining natijalariga ishonmasa, ular tavsiyalarni qabul qilmaydi, o'zini baholash jarayonida shubhalanishi va stress darajasi oshishi mumkin. Shu sababli ta'lim muassasalarida SI tizimlaridan foydalanishda ijtimoiy ishonchni shakllantirish masalasi alohida e'tibor talab qiladi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi – ta'lim jarayonida sun'iy intellekt tizimlariga bo'lgan ijtimoiy ishonchni shakllantirish omillarini aniqlash, pedagogik va psixologik jihatlarni o'rganish va tavsiyalar ishlab chiqishdir. Shu yo'l bilan SI texnologiyalaridan samarali, etik va mas'uliyatli foydalanish ta'lim jarayonining sifatini oshirish va o'quvchilarning ruhiy salomatligini saqlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim jarayoniga joriy etilishi o'quvchilarning bilim darajasini baholash, pedagogik qarorlar qabul qilish va ta'lim jarayonini individualizatsiyalash imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, SI tizimlariga bo'lgan ishonch muammosi sotsial psixologiya nuqtai nazaridan dolzarb masala hisoblanadi. Ishonch – bu shaxslar yoki guruhlar o'rtasidagi qarorlar va tavsiyalarga nisbatan ijobiy munosabat; pedagogik jarayonda u o'quvchilar, o'qituvchilar va texnologiya o'rtasidagi o'zaro aloqani belgilaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning SI tizimlariga bo'lgan ishonchi bir qator omillarga bog'liq: tizimning shaffofligi, algoritmlarning tushunarli ishlashi, natijalarni izohlash va pedagoglarning mas'uliyatli yondashuvi. Selwyn (2016) ta'kidlaganidek, texnologiyalardan foydalanganda o'quvchilar va pedagoglar o'rtasida ishonch va pedagogik madaniyat muhim ahamiyatga ega, chunki u pedagogik jarayonning samaradorligi va o'quvchilarning motivatsiyasiga bevosita ta'sir qiladi[1].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy ishonch pedagogik jarayonning samaradorligi va o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Agar o'quvchilar SI tizimlarining natijalariga ishonmasa, ular tavsiyalarni qabul qilmaydi, o'zini baholash jarayonida shubhalanishi va stress darajasi oshishi mumkin. Shu sababli ta'lim muassasalarida SI tizimlaridan foydalanishda ijtimoiy ishonchni shakllantirish masalasi alohida e'tibor talab qiladi.

[1] Selwyn N. *Education and Technology: Key Issues and Debates.* London: Bloomsbury Academic, 2016.

Ishonch muammosini tadqiq qilishda metodologiya bir nechta asosiy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Avvalo, sistematik adabiyot tahlili SI tizimlarining ta’lim jarayonidagi ijtimoiy va psixologik oqibatlarini aniqlash imkonini beradi. Ushbu yondashuv orqali algoritmlarning ishlash printsiplari, pedagogik qarorlar qabul qilish jarayoni va o‘quvchilarning ruhiy holati o‘rganiladi. Shu bilan birga, empirik metodlar – so‘rovnoma, intervyu va kuzatuvlar – o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi ishonch darajasini o‘lchashga yordam beradi.

Bundan tashqari, tadqiqotda sotsial-psixologik yondashuv qo‘llaniladi. Bu yondashuv o‘quvchilar va o‘qituvchilarning texnologiyalarga bo‘lgan munosabatini, ishonch va qo‘llab-quvvatlashni baholashga xizmat qiladi. Shu orqali o‘quvchilarning motivatsiyasi, ijobiy emotsional tajribasi va pedagogik jarayonga qiziqishi aniqlanadi.

Kontent-tahlil usuli orqali xalqaro tashkilotlar hisobotlari, ilmiy maqolalar va monografiyalar o‘rganiladi. Bu yondashuv SI tizimlarining ishlash printsiplari, shaffofligi va ijtimoiy ishonchga ta’sirini tizimlashtirish imkonini beradi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili va metodologik yondashuvlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida sun’iy intellektga bo‘lgan ishonch muammosi nafaqat pedagogik samaradorlik, balki o‘quvchilarning ruhiy holati va motivatsiyasiga ham bevosita ta’sir qiladi. Shu sababli SI tizimlaridan foydalanishda ijtimoiy ishonchni shakllantirish masalasi pedagogik va sotsial psixologik jihatdan alohida e’tibor talab qiladi.

Muhokama

Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt (SI) tizimlariga nisbatan ijtimoiy ishonch pedagogik samaradorlik va o‘quvchilarning ruhiy holati uchun muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar o‘quvchilar SI tizimlarining ishlash printsiplarini tushunsa, natijalarni qanday aniqlashini bilsa va tavsiyalarning asosini o‘rganish imkoniga ega bo‘lsa, ular tizimga nisbatan ishonch hosil qiladi[1]. Shu bilan birga, pedagoglarning etik va mas’uliyatli yondashuvi ishonchning mustahkamlanishiga yordam beradi, bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasi va ta’lim jarayonidagi faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Muhokamada uchta asosiy omil ajratib ko‘riladi. Birinchi omil – shaffoflik. SI tizimlarining ishlash mexanizmlari va baholash mezonlari o‘quvchilarga tushuntirilsa, ular tizimga ishonadi va o‘rganishga qiziqishi oshadi. Shu bilan birga, tizim tomonidan berilgan natijalar va tavsiyalar pedagoglar tomonidan izohlanishi, o‘quvchilar uchun qo‘llab-quvvatlovchi mexanizm vazifasini bajaradi.

Ikkinchi omil – algoritmik adolat. Sun’iy intellekt tizimlari noto‘g‘ri yoki yetarlicha balanslanmagan ma’lumotlar asosida ishlaganda, ayrim o‘quvchilarga nisbatan adolatsiz baholash yuzaga kelishi mumkin. Bu esa ijtimoiy ishonchni susaytiradi va pedagogik jarayonga ishtirokni kamaytiradi. Shu sababli tizimlar shaffof va izchil algoritmlarga asoslangan bo‘lishi, ularning ishlash printsiplari tushuntirilishi lozim.

Uchinchi omil – psixologik barqarorlik va pedagogik muvozanat. SI tizimlarining haddan tashqari qo‘llanilishi o‘qituvchining pedagogik rolini kamaytirishi yoki o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois, SI tizimlari faqat yordamchi vosita sifatida ishlatilishi, o‘qituvchi esa asosiy pedagogik yetakchi sifatida qolishi zarur. Shu bilan birga, o‘quvchilarning texnologiyalarga bo‘lgan ishonchi, ruhiy holati va motivatsiyasi doimo e’tiborda bo‘lishi kerak.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta’lim jarayonida SI tizimlariga nisbatan ijtimoiy ishonchni shakllantirish nafaqat pedagogik jarayon samaradorligi, balki o‘quvchilarning ruhiy

salomatligi va o‘zini baholash qobiliyati uchun ham muhim. Shu sababli pedagogik va texnologik qarorlar qabul qilishda ishonchni mustahkamlash, tizimlarning shaffofligini oshirish va algoritmik adolatni ta’minlash muhim tamoyillar hisoblanadi.

Xulosa

Ta’lim jarayonida sun’iy intellekt (SI) tizimlariga nisbatan ijtimoiy ishonch shakllanishi pedagogik samaradorlik va o‘quvchilarning ruhiy salomatligi uchun muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, agar o‘quvchilar SI tizimlarining ishlash printsiplari, baholash mezonlari va natijalarni shakllantirish jarayonini tushunsa, ular tizimga nisbatan ijobiy munosabat hosil qiladi. Shu bilan birga, pedagoglarning etik va mas’uliyatli yondashuvi ijtimoiy ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi va o‘quvchilarning motivatsiyasi, o‘rganishga bo‘lgan qiziqishi va faoliyatini oshiradi.

Muhokama natijalariga ko‘ra, ijtimoiy ishonchni shakllantirishning asosiy omillari quyidagilardan iborat: tizimlarning shaffofligi, algoritmlarning adolatli ishlashi, natijalar va tavsiyalarning tushunarli bo‘lishi hamda pedagogik muvozanatni saqlash. Bu tamoyillarni hisobga olgan holda, SI texnologiyalaridan foydalanish nafaqat pedagogik jarayon samaradorligini oshiradi, balki o‘quvchilarning ruhiy salomatligini saqlash, o‘zini baholash qobiliyatini rivojlantirish va pedagogik adolatni ta’minlash imkonini yaratadi.

Shu bois, ta’lim muassasalarida SI tizimlaridan foydalanish jarayonida ijtimoiy ishonchni shakllantirish bo‘yicha ilmiy va amaliy tadqiqotlar olib borish muhimdir. Bu nafaqat texnologiyalarni samarali qo‘llashga, balki ta’lim jarayonida o‘quvchilar va pedagoglarning o‘zaro ishonchi va pedagogik jarayonning barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Selwyn N. *Education and Technology: Key Issues and Debates.* London: Bloomsbury Academic, 2016.
2. Westin A. F. *Privacy and Freedom.* New York: Atheneum, 1967.
3. Solove D. J. *Understanding Privacy.* Cambridge: Harvard University Press, 2008.
4. Livingstone S., Haddon L., Görzig A., Ólafsson K. *Risks and Safety on the Internet: The Perspective of European Children.* London: LSE, 2011.
5. Margulis S. T. *Privacy as a Social Issue and Behavioral Concept. Journal of Social Issues*, 2003, 59(2), 243–261.
6. Barkhuus L., Brown B. *Privacy in Interaction: Exploring Personal Information Management in Digital Environments. CHI 2009 Proceedings*, 2009.
7. Acquisti A., Brandimarte L., Loewenstein G. *Privacy and Human Behavior in the Age of Information. Science*, 2015, 347(6221), 509–514.
8. Palfrey J., Gasser U. *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives.* New York: Basic Books, 2008.
9. European Commission. *General Data Protection Regulation (GDPR).* Brussels, 2016.
10. Brey P. *Values in Technology and Privacy Protection. Ethics and Information Technology*, 2005, 7, 5–17.
11. Stutzman F., Vitak J., Ellison N. B., Gray R. *Private Traits and Attributes Are Predictable from Digital Records of Human Behavior. PNAS*, 2013, 110(15), 5802–5805.